

SELKOTEKSTIN TESTAUS

Leealaura Leskelä
Selkokeskus 2011

SELKOTEKSTIN TESTAUS

Leealaura Leskelä / Selkokeskus

Sisällysluettelo

Aluksi	2
1. Selkotekstin testauksen tavoitteet	3
2. Eri testausmenetelmiä ja -malleja	3
2.1. Perinteiset, soveltavat ja innovatiiviset menetelmät	3
2.2. Selkoutisten ja LL-Bladetin lukijatutkimus 2002	4
2.3 Selkoutisten lukijaraati	6
2.3. Terveysaineistojen esitestausmalli	6
2.4. Kelan selkoesitteiden testaus	8
2.5. Itävallan Capiton selkotestausmalli	9
2.6. Papunetin käytettävyystudkimukset	10
2.7. YLEn radion selkoutisten testaus	12
3. Ehdotus selkotekstin testausmalliksi	13
3.1. Laaja testaus	14
3.2. Suppea testaus	17
3.3. Kaunokirjallisuuden testaus	18
3.4. Testausmallien koonti	19
Lähteet	20

SELKOTEKSTIN TESTAUS

Aluksi

Tietoa selkotekstien testaamisesta on toistaiseksi vähän. Tässä raportissa tarkastelen muutamia mahdollisuuksia toteuttaa testilukeminen eli luetun ymmärtämiseen ja lukukokemukseen liittyvä testaus henkilöillä, joilla on suuria lukemisen ja luetun ymmärtämisen vaikeuksia. Testilukemisessa testauksen kohteena on tuotettu selkomateriaali, ei lukija itse, joten oikeastaan olisi parempi puhua selkotekstin testaamisesta kuin testilukemisesta. Raportti ja siinä ehdotettu testausmalli on tarkoitettu pohjustamaan keskustelua, jossa lopullinen, mahdollisesti myös selkotunnuksen saamisen ehdoksi asetettava testausmalli kehitetään.

Selkotekstejä on Suomessa testattu hajanaisesti jo kauan. Vakiintuneeksi käytännöksi on Selkokeskuksessa muodostunut arvioittaa teksti toisella selkokielen asiantuntijalla ennen tekstin julkaisua, sillä oman tekstinsä vaikeille ilmauksille, epäloogisuuksille ja muille ymmärrettävyyttä heikentäville piirteille tulee sokeaksi. Myös tekstin alkusuunnittelussa on usein mukana sekä selkokielen asiantuntija että asiasisältöihin perehtynyt asiantuntija. Sen sijaan varsinaisten lukijoiden, selkokielen tarvitsijoiden, mielipidettä tekstistä on kysytty huomattavasti harvemmin.

Selkokielen kohderyhmien¹ palautteen keräämistä tekstin ymmärrettävyydestä on Suomessa kyllä kokeiltu useissakin hankkeissa, mutta vakiintuneet käytännöt ja ohjeet puuttuvat. Yhä useammin selkomukautuksia tilaavat tahot kuitenkin toivovat, että tekstin ymmärrettävyyttä testattaisiin juuri todellisilla lukijoilla. Selkokielen kohderyhmiä toivotaan myös mukaan tekstien alkusuunnitteluun, sillä paraskaan asiantuntija ei tavoita kaikkia näkökulmia, tarpeita ja toiveita, joita tekstin todellisella lukijalla on. Parhaaseen lopputulokseen päästäänkin varmasti silloin, kun asiantuntijat ja todelliset tekstien lukijat tekevät yhteistyötä tekstin suunnittelussa ja arvioimisessa.

Yleiskielisten tekstien luettavuuden ja ymmärrettävyyden testauksella on pitkät perinteet ja melko vakiintuneet testausmenetelmät. Selkokielen kohderyhmät eroavat kuitenkin niistä testaaajista, joille nämä menetelmät yleensä on suunniteltu. Selkokielen kohderyhmiin kuuluvien ihmisten voi esimerkiksi olla vaikeaa antaa palautetta, heidän voi olla hankalaa täyttää kyselylomakkeita, ymmärtää haastattelijan kysymyksiä, mieltää itsensä asiantuntijoiksi, ilmaista negatiivisia havaintojaan tai myöntää ymmärtämisen vaikeuksia. Toki selkokielen kohderyhmissä on myös henkilöitä, joille edellä luetellut seikat eivät tuota vaikeuksia. Testaamisen suunnittelussa nämä mahdolliset vaikeudet on kuitenkin otettava huomioon, sillä ne voivat vaikuttaa testauksen lopputulokseen ratkaisevasti.

Aluksi luon lyhyen katsauksen asioihin, joita selkotekstin testaamisella pyritään selvittämään. Sen jälkeen esittelen muutamia käytössä olevia testausmenetelmiä ja pohdin niiden soveltuvuutta

¹ Selkokieltä tarvitseviin ihmisiin viittaavat ilmaukset ovat usein ongelmallisia, ja ne voidaan kokea leimaavina tai syrjivinä. Myös ilmaus *selkokielen kohderyhmä* on leimaava, sillä se asettaa selkokieltä tarvitsevat ihmiset objekteiksi, joihin kohdistetaan kielellisiä toimenpiteitä, vaikka selkokielisen tekstin kirjoittamisessa on ehkä selvemmin kuin monien muiden tekstien kirjoittamisessa kyse kirjoittajan ja vastaanottajan välisestä prosessista. Kyse ei myöskään ole yhdestä yhtenäisestä ryhmästä, vaan ryhmistä, joissa selkokielen tarve johtuu hyvin monista eri syistä. Koska ilmaus *selkokielen kohderyhmä* kuitenkin on yksiselitteisempi kuin esimerkiksi *selkokielen tarvitsija* tai *selkokielen käyttäjä* (joka voi viitata myös henkilöön, joka pyrkii yksinkertaistamaan ilmaisuun), käytän sitä tässä raportissa.

selkotekstien testaamiseen. Lopuksi ehdotan, millaista testausmallia selkotekstien kohdalla voitaisiin toteuttaa.

Kiitän kaikkia henkilöitä, jotka ovat auliisti kertoneet testausmalleistaan ja -kokemuksistaan sekä kommentoineet tekstiä.

1. Selkotekstin testauksen tavoitteet

Selkotekstin testilukeminen voi olla joko tekstin alkusuunnittelua tai jo lähes valmiin tekstin testaamista ennen julkaisua tai näitä molempia. Tavoitteena on varmistaa, että teksti vastaa lukijan tarpeisiin ja noudattaa selkokielen periaatteita (selkokielen kirjoitusohjeista tarkemmin ks. Virtanen 2009).

Alkusuunnittelussa selkokielen kohderyhmien kuuleminen on tärkeää, jotta tekstin kirjoittaja pystyy valitsemaan tekstin sisällöt lukijoiden tarpeiden mukaan. Lisäksi tekstin suunnittelu yhdessä kohderyhmien kanssa auttaa kirjoittajaa hahmottamaan, millaisia kielellisiä vaikeuksia ryhmällä on, millaisiin asioihin he kiinnittävät huomionsa ja mitkä asiat ovat heille itsestään selviä. Kohderyhmien tapaaminen auttaa siten kirjoittajaa suuntaamaan tekstinsä vaikeustason oikein.

Lähes valmiin tekstin testaamisen tavoitteena on saada selville tekstin vaikeustaso ja mahdolliset epäloogisuudet tai hankalasti ilmaistut asiat. Myös tekstin kiinnostavuus ja lukukokemuksen miellyttävyys ovat asioita, joita testauksella pyritään selvittämään.

Testaamisen suunnittelussa on otettava huomioon, että usein selkotekstejä toteutetaan melko pienin resurssein. Testaamisesta ei saa tulla estettä tuottaa pienempiä selkohankkeita.

2. Eri testausmenetelmiä ja -malleja

Tässä esitellyt erilaiset testausmenetelmät eivät ole vertailukelpoisia keskenään, sillä ne on suunniteltu hyvin erilaisiin tilanteisiin, erilaisille käyttäjille ja testaamaan melko erilaisia aineistoja. En arvioi niiden paremmuutta suhteessa toisiinsa, vaan pohdin kunkin kohdalla erikseen, miten tai miltä osin ne soveltuvat selkotekstien testaamiseen. Osa alla kuvatuista on yleisiä testausmenetelmien periaatteita, osa taas konkreettisia testausmalleja.

2.1. Perinteiset, soveltavat ja innovatiiviset menetelmät

Tekstien testausta voidaan lähestyä kvantitatiivisin tai kvalitatiivisin menetelmin tai näiden yhdistelmillä. Käyttäjätutkimuksessa (esim. muotoilu tai tuotesuunnittelu) kvalitatiivinen tutkimus jaetaan lisäksi ns. soveltaviin ja innovatiivisiin menetelmiin. Sandersin & Dandavaten (1999) mukaan käyttäjäkeskeisessä suunnittelussa tutkijoiden pitää kuunnella, mitä ihmiset sanovat (tyypillisesti haastattelu), katsoa, mitä he tekevät (havainnointi toimintatilanteessa) ja antaa heille mahdollisuus ilmaista, mitä he ajattelevat tai toivovat (luovat työtavat).

Hanington (2003) tarkentaa edellistä luetteloa jakamalla ihmiskeskeiset tutkimusmenetelmät seuraavalla tavalla:

- perinteiset, kvantitatiiviset, objektiivisuutta painottavat menetelmät (esim. kysely, ryhmäkeskustelu, haastattelu) antavat tietoa suurista ihmismääristä; tavoitteena on joko vahvistaa tai kumota jo olemassa olevaa tietoa

- sovelletut, kvalitatiiviset menetelmät (havainnointi, heuristinen arviointi, etnografian menetelmät) tähtäävät jonkin ilmiön tunnistamiseen ja selittämiseen luonnollisessa ympäristössä
- innovatiiviset, luovat ja eläytyvät menetelmät (osallistuvan suunnittelun työpajat, kollaasit, kameratutkimukset ja projektiiviset menetelmät), jotka tähtäävät täysin uudenlaisen tiedon, innovaation tai ajattelun tuottamiseen. Innovatiiviset menetelmät kohdistuvat yleensä pienempiin ryhmiin tai jopa yksilöihin (Mattelmäki 2008: 38).

Selkokielen tekstin testaamisessa on käytetty pääasiassa perinteisiä menetelmiä. Tietoa on kerätty esimerkiksi kyselylomakkeen avulla. Kun tekstin kirjoittaja on halunnut tietoa tekstin vaikeustasosta, hän on luettanut sen joukolla selkokielen käyttäjäryhmiä ja kyselylomakkeen avulla selvittänyt, miten paljon tekstistä on ymmärretty. Perinteisten menetelmien etuna on edullisuus, nopeus ja helppous (tutkijalle). Haittana on usein vaikeus tavoittaa kyselyihin vastaamiseen tottumattomia henkilöitä, selkokielen kohderyhmiin kuuluvien ihmisten tottumattomuus kyselylomakkeen täyttämiseen ja lisäksi ns. myöntövyöden ongelma eli testaajan taipumus vastata kysymykseen niin kuin olettaa, että häneltä toivotaan (ks. myöntövyödestä esim. Matikka & Vesala 1997).

Moneen testaukseen on kuulunut lukijan ja lukutilanteen havainnointia ja/tai lukijan haastattelu. Havainnoinnin ja haastattelemisen tavoitteena on ollut saada tarkempaa ja yksilöllisempää tietoa niistä ongelmista, joita tietyssä selkotekstissä voi erilaisille lukijoille olla. Havainnoinnin ja haastattelun etuna on, että tutkija saa tarkemman kuvan siitä, mitkä asiat todella ovat tutkimukseen osallistuvalla lukijalla ongelmallisia. Ongelmana on se, että monille selkokielen käyttäjäryhmille esimerkiksi haastattelutilanteessa toimiminen voi olla vaikeaa. Selkokieltä tarvitsevien ihmisten haastattelu vaatii haastattelijalta sekä kokemusta haastatteluun osallistuvasta kohderyhmästä että selkokielen vuorovaikutuksen periaatteiden tuntemista (selkokielisestä vuorovaikutuksesta tarkemmin ks. Kartio 2009).

Innovatiivisia menetelmiä ei juuri ole kokeiltu. Näistä voisi kuitenkin olla hyötyä erityisesti uusien selkomateriaalien suunnittelussa. Kyseessä olisi silloin lähinnä selkolukijatutkimus, ei niinkään testilukeminen. Lukijan äänen, toiveiden ja tarpeiden selvittämiseksi innovatiiviset menetelmät olisivat erittäin toteutuskelpoisia. Tutkija voisi esimerkiksi mennä mukaan selkoryhmiin yhdeksi ryhmäläiseksi, osallistua s2-oppitunnille yhtenä opiskelijana tai viettää päivän hoitokodin dementiaosastolla potilaana. Innovatiivisten menetelmien etuna olisi selkokieltä tarvitsevien ihmisten näkökulman, kokemusten ja tarpeiden parempi ymmärtäminen ja sitä kautta heille soveltuvien materiaalien parempi suunnittelu ja toteutus. Innovatiiviset menetelmät ovat kuitenkin järjestelyjensä puolesta työläitä ja vaativat tutkijalta paneutumista ja aikaa, joten ne eivät toimi rutiinomaisen testilukemisen tutkimusmenetelmänä. Jo olemassa olevan tekstin sopivuutta ei ole mielekästä lähestyä innovatiivisin menetelmin.

2.2. Selkouutisten ja LL-Bladetin lukijatutkimus 2002

Laajimpiin ja perusteellisimpiin selkomateriaalien testauksiin Suomessa kuuluu Moniviestintä Oy:n ja Focus Master Oy:n toteuttama lukijatutkimus vuodelta 2002. Tutkimuksessa kerättiin tietoa Selkouutisten ja LL-Bladetin sisältöjen ymmärrettävyydestä, miellyttävyydestä, kiinnostavuudesta ja sopivuudesta lukijalle, lukutapahtumasta ja lukijoiden muutostoiveista kyselylomakkeella ja puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Suomen- ja ruotsinkielisiä vastauksia

kyselylomakkeisiin saatiin 184. Teemahaastattelu tehtiin 15 suomenkieliselle loppukäyttäjälle ja 6 ammattihenkilölle (hoitajia, ohjaajia ja opettajia).

Kyselylomake rakennettiin selvittämään suurien ihmisjoukkojen näkemyksiä Selkoutisista ja LL-Bladetista. Vastaukset käsiteltiin perinteisin, tilastollisin menetelmin. Tulosten luotettavuutta lisää se, että Selkoutisten / LL-Bladetin lukijatutkimuksia on tehty useita aikaisemminkin, ja tässä saadut tulokset ovat samansuuntaiset aikaisempien tulosten kanssa. Validiteetin suhteen voi esittää kysymyksen, kuinka hyvin selkokieltä tarvitseva lukija selviytyy kyselylomakkeesta (esimerkiksi sarakkeenlukutaito voi vaihdella), ymmärtääkö hän kyselyn tarkoituksen, hahmottaako hän sen tilanteena, jossa voi ja saa olla kriittinen, ja pystyykö hän yhdistämään kyselyssä esitetyt kysymykset aikaisempiin lukukokemuksiinsa. Lomakkeen täyttämistilannetta ei tutkimuksessa ole tutkittu tai problematisoitu, ei myöskään lomakkeen täyttämiseen liittyvien käytäntöjen hahmottamista.

Osin näistä syistä tutkimukseen on liitetty teemahaastattelu. Siinä tavoiteltiin syvällisempää tietoa Selkoutisten lukijoiden suhtautumisesta lehteen sekä heidän oman äänensä esille saamista. Teemahaastattelu toteutettiin etukäteen laaditun ohjeellisen kysymysrunгон pohjalta. Haastateltaville pyrittiin kuitenkin suomaan mahdollisuus laajentaa tai poiketa rungosta. Haastattelijan ohjeistukseen kuului myös rohkaista haastateltavia ilmaisemaan mielipiteensä mahdollisimman kiertelemättömästi. Haastattelujen käytännön toteutuksesta lukijatutkimus antaa vain vähän tietoa, mm. epäselväksi jää, onko haastattelut nauhoitettu vai kirjaako haastattelija paperille haastateltujen vastaukset. Tutkimuksessa haastattelut joka tapauksessa on esitetty tutkijan yhteenvedonmuotoisina raportteina, joissa tavoitellaan journalistista diskurssia. Sen tekijä määrittelee suoran, kokonaisia repliikkejä tai osalainauksia sisältävän esityksen suosimiseksi. Tällä menetelmällä tavoiteltiin mahdollisimman autenttisen lukijäänen esille saamista. Hän varoittaa tekemästä haastattelujen pohjalta kovin yleistäviä päätelmiä, sillä hän näkee haastattelujen antavan vain likiarvoja siitä, miten haastateltava asiat pohjimmiltaan näkee.

Haastattelujen yhteenvedossa tutkija kiinnittää huomiota eri haastatteluissa esille tulleisiin samansuuntaisiin näkökulmiin ja vetää niistä suuntaviivoja mm. Selkoutisten tunnettavuudesta, käytännön lukutilanteesta, kielen ymmärrettävyydestä, sisältötoiveista ja lukijakunnasta. Yhteenvedon luotettavuutta on jossain määrin vaikea arvioida, koska haastattelutilanteesta, siinä käytetystä kielestä (esim. miten haastattelija on avannut haastateltavalle mahdollisesti vaikeita sanoja) on saatavilla suhteellisen vähän tietoa. Kyselylomakkeessa auki jääviä kysymyksiä haastatteluosuus tukee hyvin.

Lähde:

Pietilä, J.: *Mukava lukea, asioista saa selkoa.* Selkoutisten ja LL-Bladetin lukijatutkimus 2002.

Kyselylomakkein toteutettu selkotestilukeminen antaa viitteitä tekstin vaikeusasteesta, kun testattavien joukko on erittäin suuri ja valittu tilastollisten periaatteiden mukaan.

Pitkittäistutkimukset, joissa kysytään suurin piirtein samaa asiaa tasaisin väliajoin, antavat myös hyvin tietoa yleisistä tendensseistä (esim. siitä, onko tietyin väliajoin julkaistava selkokieline tuote muuttunut ajan kuluessa helpommaksi tai vaikeammaksi). Testilomakkeen suunnittelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että testaaja mahdollisesti tarvitsee ohjeita täyttämiseen ja rohkaista omaa mielipiteensä ilmaisemiseen. Toimiva ratkaisu voi olla testilomake, jonka testaaja täyttää yhdessä testiohjaajan kanssa. Testilomake ei kuitenkaan sovellu yksinomaisten keinona, jos testauksen tarkoituksena on saada yksityiskohtaista tietoa tietyistä tekstipiirteistä, jotka tuottavat testattavalle vaikeuksia. Uusien ideoiden ja lukijoiden oman äänen esille saamiseen kyselylomakkeet eivät useinkaan sovellu. Niiden käyttö on myös hankalaa rutiininomaisessa

testauksessa, jossa voi olla vaikeaa tavoittaa suurta joukkoa testattavia. Testilukemisen osana kyselylomake on kuitenkin toimiva tapa saada lisäinformaatiota.

Tarkennettua tietoa tietystä tekstistä saadaan paremmin haastattelemalla ja havainnoimalla lukijaa. Tällöin kuitenkin haastattelutilanteelle tulee antaa tarkemmat ohjeet mm. siitä, miten haastattelussa otetaan huomioon selkokieltä tarvitsevan haastateltavan kielelliset vaikeudet ja mahdollinen taipumus myöntävyyteen. Muussa tapauksessa haastattelemalla saatavat tiedot voivat olla puutteellisia tai virheellisiäkin. Haastattelun videointi on suotavaa, sillä videolta voidaan jälkikäteen tarkistaa esim. epäselvät vastaukset ja väärinymmärrykseen johtaneet tilanteet.

2.3. Selkouutisten lukijaraati

Palautteenkeruuta selkoteksteistä on kokeiltu myös verkkolukijaraadin kautta. Selkouutisten lukijaraati perustettiin keväällä 2009, ja siinä on tällä hetkellä 30 raatilaista, jotka arvioivat Selkouutisia n. 6–8 kertaa vuodessa. Raati on edelleen avoin uusille jäsenille. Jäseneksi pääsemisen edellytyksenä on mahdollisuus lukea lehteä ja taito käyttää sähköpostia, sillä kysely lähetetään raatilaisille sähköpostitse.

Lukijaraati koostuu ihmisistä, jotka sitoutuvat oma-aloitteisesti ja vapaaehtoisesti Selkouutisten kehittämiseen. Raatiin kuuluvien henkilö- tai taustatietoja ei kerätä eikä analysoida vastauksia arvioitaessa. Siten raadissa voi olla mukana sekä selkokielen asiantuntijoita, muita ammattinsa puolesta Selkouutisia käyttäviä että varsinaisiin kohderyhmiin kuuluvia henkilöitä.

Verkkolukijaraati toimii suunnannäyttäjänä ja yleisenä lukijapalautteena. Koska lehden toimitus ei voi vaikuttaa siihen, ketkä raatiin liittyvät, saatu tieto ei ole kovin tarkkaa. Sen analysoinnissa ei myöskään ole mahdollista erotella, kuuluvatko palautteen antajat kohderyhmiin vai eivät. Ainoana testausmenetelmänä se on liian summittainen, sillä raadin edustavuus on kapea (mm. siksi, että raatiin valikoituu henkilöitä, joiden tekniset taidot mahdollistavat raadissa toimimisen). Raadin toiminta antaa uutta tietoa varsinkin silloin, jos kysymykset on laadittu huolella ja tappeeksi yksityiskohtaisiksi.

2.4. Terveysaineistojen esitestaumalli

Terveyden edistämisen keskus antaa terveysaineistojen arviointiin ohjeita, joilla voidaan sekä arvioida valmiiden tuotteiden laatua että esitestata valmisteilla olevien aineistojen vastaanottoa. Ohjeet koskevat hyvin monenlaisia aineistoja, mm. painettuja (kirjallisia), audiovisuaalisia ja sähköisiä materiaaleja. Kyseessä voi olla hyvin laaja tutkimus, jossa tarkastelun kohteena on paitsi tietty materiaali myös esimerkiksi ihmisten terveyskäsitteet tai suhtautuminen johonkin terveyteen liittyvään. Laajojen tutkimusaineistojen testaamisessa on otettava huomioon paljon muutakin kuin aineiston ymmärrettävyys ja luettavuus. Koska selkotekstien testaamisessa kyse on yleensä suppeamman, ei-tieteellisen tekstikokonaisuuden testaamisesta, tarkastelen seuraavassa vain niitä ohjeita, jotka koskevat kirjallisten materiaalien esitestausta.

Kirjallisen materiaalin testauksessa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Materiaalin selkeys: Tiedon tulee olla selkeästi esitetty ja ymmärrettävää.
 - Mahdollisuudet ymmärtää sisältö väärin on minimoitu.
 - Esitestauksella on mahdollista kartoittaa mahdolliset väärinymmärtämiset ja muut materiaalin selkeyttä heikentävät tekijät (selkokieliopirkimys).
- Johdonmukaisuus: Onko tieto johdonmukaista sisällöltään?

- Onko materiaalissa selkeästi erotettavissa pääkohdat?
- Onko esityksen sävy asiayhteyteen sopiva?
- Onko tieto totuudenmukaista ja niin täydellistä kuin mahdollista?
- Uskottavuus: Ovatko tietolähteet, esitystapa ja esittäjä uskottavia?
- Kohderyhmän tarpeisiin sopivuus: Onko tieto sellaista, jota kohderyhmä tarvitsee?
- Ulkoasu: Houkutteleeko materiaalin ulkoasu tutustumaan materiaaliin tarkemmin?

Kirjallisten materiaalien testaamisessa voidaan ohjeiden mukaan käyttää yksilömenetelmiä (kyselylomakkeet, haastattelu), ryhmähaastatteluita (fokusryhmähaastattelu) tai luettavuustestejä (joita suositellaan tehtäväksi ennemmin asiantuntijoiden kuin kohderyhmien parissa). Eri menetelmien yhdistelemistä suositellaan silloin, kun halutaan selvittää esimerkiksi yleisön ymmärtämistä tai viestin uskottavuutta.

Hyvin suunniteltu esitelmä kestää tämän ohjeistuksen mukaan korkeintaan tunnin. Se voidaan toteuttaa esim. niin, että kirjallinen materiaali käydään joko ryhmässä tai kahden kesken tutkittavan kanssa läpi testaustilanteessa. Haastattelija voi kysellä, tehdä havaintoja lukemisesta, täyttää testattavien puolesta kyselylomakkeen tai pyytää heitä täyttämään sen. Lisäksi tilanne voidaan videoida myöhempää observointia varten. Haastattelun suunnittelussa kehoitetaan etukäteen ratkaisemaan seuraavat yleiset kysymykset:

- Haastattelija: Onko kysyttävä kaikki kysymykset, voiko jotain jättää pois? Onko kysymykset esitettävä samalla tavoin vai voiko esittää ne omin sanoin? Onko haastattelija riittävän neutraali? Kirjaako vai nahoittaako hän vastaukset?
- Kysymykset: Ovatko kysymykset loogisessa järjestyksessä? Onko näyttöä, että järjestyksen muuttaminen voisi vaikuttaa vastaamiseen?

Lisäksi annetaan muutamia hyvin yleisiä ohjeita toimintaan haastattelutilanteessa (esim. esittele itsesi, käy läpi kysymykset, anna riittävästi aikaa jne.).

Ohjeissa pohditaan eri menetelmien haittoja ja etuja:

Kyselylomakkeen etuna mainitaan muun muassa alhaiset kustannukset, nopeus, mahdollisuus tavoittaa henkilöitä, jotka muuten esimerkiksi sairauden vuoksi ovat vuoteessa, ja erityisesti sähköisissä kyselyissä levittämisen ja riittävän laajuuden saamisen helppous. Haittoina mainitaan mm. alhainen vastausprosentti, vastaajien valikoituvuus (tilastolliset vääristymät) ja se, että kyselyn vaikutusta vastaajiin ei voida kontrolloida. Kyselylomakkeita ei suositella vastaajille, joilla on heikko luku- ja kirjoitustaito.

Yksilöhaastattelun etuna mainitaan se, että voidaan testata sensitiivisiä, tunnepitoista ja monimutkaista materiaalia, tavoitetaan myös ihmisiä, jotka eivät vastaisi kyselylomakkeisiin, esim. henkilöt, joilla on luku- ja kirjoitustaidon pulmia. Haittoina mainitaan, että vastaukset saattavat muuttua haastattelun kuluessa sekä se, että haastattelemisen vie aikaa ja resursseja.

Ryhmähaastattelun etuna mainitaan mm. se, että ryhmän vuorovaikutus voi syventää osallistujien huomioita, yhdellä testauskerralla voidaan kerätä varsin erilaisia mielipiteitä ja silti saada yhtenäinen kuva ryhmästä. Haittoina mainitaan mm., että ryhmätilanteessa vain muutama osallistuja saattaa olla aktiivisesti keskustelussa mukana, joten yksilöllisiä vastauksia ei ehkä saada esille.

Ohjeissa käsitellään myös **luettavuustestiä**, jonka luonteesta tai tavoitteista ei kuitenkaan saa kovin tarkkaa kuvaa. Kyse on materiaalin tekijöille (kollegoille) tai muille ammattilaisille suunnatusta luettavuustestistä, jonka toteutukseen ei kuitenkaan anneta ohjeita. Luettavuustestauksen kuvataan olevan enemmän kuin lukutaidon testaamista (jota suositellaan Suomessa lähinnä pakolaisille ja

erityisryhmille). Luettavuuteen vaikuttavina tekijöinä mainitaan sanoman ymmärtämiseen ja ulkoasuun vaikuttavat tekijät, esim. kohderyhmälle oikein valittu kieli, lyhyet ja yksinkertaiset lauseet sekä kirjaintyyppi ja -koko, palstoitus, tehosteet ja tekstiä tukeva kuvitus. Lähteiden puutteen vuoksi luettavuustestiä ei ole mahdollista kuvata tarkemmin.

Esitestauksen epäonnistumisen yleisin syy on testaustulosten liiallinen yleistäminen.

Muiksi syiksi mainitaan mm. seuraavat tekijät:

- Testaus tehdään liian myöhään.
- Ei olla valmiita muuttamaan aineistoa testauksen perusteella.
- Käytetään aineiston tekijää testaajana.
- Käytetään harjaantumaton testajaa.
- Testataan liian pienellä tai väärällä kohderyhmällä.
- Kysytään vääriä kysymyksiä.

Ohjeissa varoitetaan myös, että esitestaus ei korvaa asiantuntijan arviota, vaan tuottaa pikemminkin lisäinformaatiota.

Lähde:

Terveyden edistämisen keskuksen verkkosivut

http://www.health.fi/index.php?page=arv_tyokaluja&i=100165

Terveyden edistämisen keskuksen ohjeita voi pitää hyvinä yleisinä testaamisen periaatteina, mutta selkokielisten tekstien testaamiseen ne ovat joko liian yleiset, epämääräiset tai väärin kohdennetut. Esimerkiksi selkokielen käyttäjien kohdalla haastattelijat voi tarvita melko yksityiskohtaisiakin ohjeita siitä, miten ymmärtämisvaikeuksissa kannattaa toimia tai miten vaikeita sanoja tai käsitteitä on selitettävä. Ohjeissa annetut haastattelutilanteen ohjeet ovat kuitenkin hyvä lähtökohta selkokielisten materiaalien testihaastattelun suunnittelulle. Testauksen keston rajaaminen korkeintaan tuntiin on varmasti järkevää.

Selkokielen kohderyhmien testilukeminen ei korvaa asiantuntijan / kollegan arviota tekstistä.

Jo nyt käytössä oleva suositus luettaa selkoteksti toisella selkokielen asiantuntijalla on syytä pitää edelleen mukana ohjeissa.

Esitestauksen epäonnistumisen syyt koskevat varmasti myös selkotekstin testilukemista.

Syihin voidaan lisätä myös vääränlaisen testausmenetelmän valinta tai olemassa olevan menetelmän soveltumattomuus selkokielen käyttäjille. Testaus voi epäonnistua myös silloin, jos sen suunnittelussa ei ole otettu huomioon osallistujien mahdollista taipumusta vastata kuten arvelevat, että heidän odotetaan vastaavan (myöntövyys).

2.5. Kelan selkoesitteiden testaus

Kelan keväällä 2010 julkaisemia selkoesitteitä testattiin yhdellä selkokielen käyttäjäryhmällä, suomen kielen oppijoilla, syksyllä 2009. Testaaminen toteutettiin

fokusryhmähaastattelumenetelmällä. Fokusryhmähaastattelu on vakiintunut laadullisen tutkimuksen menetelmä, jossa tietoa kerätään haastattelijan ylläpitämän ryhmäkeskustelun avulla. Tavoitteena on yleensä erilaisten ja eriävienkin näkökulmien ja mielipiteiden tutkiminen aidoissa keskustelutilanteissa, jotka videoidaan ja litteroidaan luokittelua ja analysointia varten. (Mäntyranta

& Kaila 2008). Usein fokusryhmähaastattelua käytetään muiden (kvantitatiivisten) menetelmien ohessa.

Kelan testauksessa ryhmä koottiin yhden oppilaitoksen aikuisista suomen kielen opiskelijoista, joille lähetettiin kotiin selkokielinen esite sekä kutsu ryhmähaastatteluun. Kutsussa toivottiin, että osallistujat lukevat esitteen, tekevät siihen merkintöjä annettujen apukysymysten pohjalta ja ottavat sen merkintöineen mukaan haastatteluun. Haastattelutilanteessa haastattelija johdatteli keskustelua ennalta suunniteltujen kysymysten avulla, jotka oli jaettu **alustaviin, johdatteleviin, ydin- ja lopetuskysymyksiin**. Tilaisuudessa jaettiin myös kyselylomakkeet, joihin oli varattu keskustelun aikana aikaa vastata. Haastattelija ilmoitti olevansa osallistujien käytettävissä, jos he tarvitsevat apua kyselylomakkeen täyttämässä. Ohjeisiin kuului myös rohkaista erilaisia näkökulmia sekä vakuuttaa, että kaikki tutkimuksessa esitetyt tiedot ovat luottamuksellisia.

Fokusryhmähaastattelumenetelmään kuuluu, että haastattelija on koulutettu havainnoimaan ryhmätilanteita ja hän toimii keskustelun ohjaajana. Ohjaajan on huomattava ja reagoitava, jos joku ryhmässä ei sano mitään tai joku dominoi (ns. ryhmävaikutukset). Tästä syystä fokusryhmää muodostettaessa pyritään valitsemaan henkilöitä, jotka olisivat taustoiltaan suhteellisen samanlaisia. Monissa ohjeissa esitetään myös, että naiset ja miehet keskustelisivat eri ryhmissä (Greenbaum 1993).

Lähde: Sähköpostiviesti Nakari, H. 15.1.2010

Fokusryhmähaastattelu ei sovellu selkokielisten materiaalien testaamiseen kovin hyvin, sillä se edellyttää osallistujilta rohkeutta ilmaista omia mielipiteitään. Varsinkin eriävien mielipiteiden esittäminen voi olla selkokielen kohderyhmien edustajille hankalaa. Haastattelijan voi olla vaikea selvittää ryhmätilanteessa tai edes videolta jälkikäteen, ovatko esille nousseet näkemykset osallistujien todellisia mielipiteitä, vai ohjaako heitä ryhmään tai ryhmässä aktiivisesti toimiviin henkilöihin samastumisen tarve. Jos selkotekstien testaus on mahdollista tehdä yksilöhaastatteluna, sitä voi suositella. Toisaalta vakiintuneissa ryhmissä, kuten esimerkiksi selkoryhmissä, joissa vuorovaikutusta ja oman mielipiteen ilmaisua muutenkin harjoitellaan, fokusryhmähaastattelumenetelmä voi toimia.

Selkokielen käyttäjälle voi olla vaikeaa tunnustaa ryhmätilanteessa omia lukemisen ja ymmärtämisen vaikeuksia. Monelle selkokielen käyttäjälle kielen ja lukemisen vaikeudet ovat asioita, joita he mieluummin eivät käsittele suoraan ainakaan ryhmätilanteissa, jotka usein ovat monella tavalla paineisia. Asia voi olla erityisen arkaluontoinen ryhmässä, jonka jäsenet eivät ole tottuneet kommunikoimaan keskenään (vrt. selkoryhmät).

Menetelmään soveltuvan taustoiltaan mahdollisimman homogeenisen ryhmän kokoaminen voi olla vaikeaa. Kokemukset esimerkiksi selkoryhmistä ovat osoittaneet, että vaikka ryhmää perustettaessa tavoitteeksi on asetettu suunnilleen sama kieli- ja osallistumistaito, se ei useinkaan käytännössä toteudu, sillä sen arvioiminen on vaikeaa. Jos fokusryhmämallia kuitenkin sovelletaan selkotekstien testaamisessa, on tästä vaatimuksesta todennäköisesti joustettava.

On mahdollista, että juuri kielenoppijoiden kohdalla ja vakiintuneissa selkoryhmissä fokusryhmähaastattelumenetelmä toimii paremmin. Kielenoppijoille kielelliset vaikeudet eivät välttämättä aiheuta samalla tavalla häpeää kuin muille selkokielen kohderyhmille, sillä vieraan kielen hallitsemisen vaikeudet koetaan usein ymmärrettävämmiksi kuin omaan äidinkieleen liittyvät vaikeudet. Selkoryhmän ideaan kuuluu turvallisen ja hyväksyvän ilmapiirin luominen koulutettujen ohjaajien avulla, joten vakiintuneissa selkoryhmissä osallistujat saattavat muita

ryhmiä paremmin uskaltautua fokusryhmähaastattelun vaatimaan mielipiteiden ilmaisuun.

2.6. Itävallan Capiton selkotestausmalli

Itävaltalainen selkokieliä materiaaleja kehitysvammaisille ja muuten toimintarajoitteisille henkilöille tuottava Capito-yritys edellyttää, että jokainen selkologon saava teksti on testattu myös selkokielen kohderyhmillä. Yritys tuottaa selkokielellä vain asiatekstejä, joita he kuvaavat jokapäiväisiksi käyttöteksteiksi. Capiton standardeista osa kuuluu myös Inclusion European Pathways-projektin suosituksiin.

Capiton mallin mukaiseen testaukseen osallistuu 3–5 henkilöä. **Henkilöt löytyvät testihenkilörekisteristä**, johon kirjataan myös, millaisia tekstejä he ovat aikaisemmin testanneet. Testihenkilörekisterissä on noin 80 henkilön tiedot. Näistä testiohjaajat voivat kutsua testaukseen henkilöt, joilla joko on tai ei ole tiettyntyyppisistä teksteistä kokemusta.

Testitilanne kestää korkeintaan 1,5 tuntia, ja sinä aikana luetaan 5–10 sivua helpohkosta aiheesta, 5 sivua vaikeammasta (esim. lakitekstien selkoversioista). Jos teksti on esimerkiksi sata sivua, testaamiseen tarvitaan noin kymmenen testiryhmää eli 24–30 testaajaa.

Testaustilanteen aluksi Capiton asiantuntija pitää noin vartin pituisen johdannon ja selittää, mitä tulee tapahtumaan, mistä tekstistä on kyse sekä pyytää osallistujia allekirjoittamaan sopimukset. Sen jälkeen teksti luetaan. Lukemisen jälkeen asiantuntija pyytää jokaista osallistujaa erikseen selittämään omin sanoin, mitä tekstissä kerrottiin. Hän kirjaa ylös vaikeat sanat tai kohdat tekstistä.

Testaajille maksetaan 15 euroa tunnilta. Printtimateriaalien testiohjaajana on yksi henkilö (Capiton selkoasiantuntija), internetsivujen testaukseen osallistuu lisäksi testiassistentti.

Lähde:

Sähköpostiviesti Löffler, D. 1.3.2010

Testihenkilörekisterin perustamista Suomeen voidaan harkita. Esimerkiksi selkoryhmät voisivat ilmoittautua rekisteriin, jolloin testaamista voitaisiin koordinoitusti ohjata esimerkiksi Selkokesuksesta. Tällöin harkittavaksi tulee kuitenkin yhtenäisten palkkioiden maksaminen, mikä voi käytännössä tuottaa vaikeuksia hyvin erilaisten tekstien ja tekstien tuottajien vuoksi. Suomessa testattavat tekstit voivat myös olla kaunokirjallisuutta, jolloin testaaminen ainakin Itävallan taksoilla tulee yksittäiselle kirjoittajalle kalliiksi. Rahallisen korvauksen maksaminen voi Suomessa osoittautua hankalaksi. Sen sijaan voidaan pohtia muita korvausmahdollisuuksia, esimerkiksi selkokirja- tai muita selkomateriaalipalkkioita.

Selkologon käyttöoikeus on laajoissa hankkeissa syytä sitoa testaamiseen. Pienemmissä hankkeissa testaaminen on kuitenkin syytä säilyttää vain suosituksena, jotta selkotekstiä ei jätetä kirjoittamatta esim. vähäisten resurssien vuoksi.

Hyvin pitkien tekstien testaamisessa Itävallan malli on ongelmallinen, sillä siinä testataan lähinnä tekstin pintatason selkokieliä. Testiohjaaja ei saa käsitystä siitä, miten testaajat ovat käsittäneet tekstin kokonaisuuden, puuttuuko tekstistä jotain olennaista tai onko siinä joku osa liikaa, kun eri testaajat lukevat eri osia tekstistä. Testaajat myös saavat tekstin luettavakseen vasta testaustilanteessa. Tekstin pintatason selkokieliä on kuitenkin usein pienempi ongelma kuin sen tekstuaaliset puutteet. Niiden selvittämiseksi testaajan olisi hyvä lukea teksti kokonaan tai ainakin

saada suullisesti käsitys siitä, mitä tekstissä käsitellään.

2.7. Papunetin käytettävyytutkimukset

Verkkosivujen käytettävyytutkimuksissa on kehitetty menetelmiä, joilla on myös testattu selkokielisten verkkosivujen käytettävyyttä. Kyyhkynen (2005) mainitsee keskeisiä menetelmiä, joista tässä käsittelen kahta, heuristista arviota ja käytettävyyttestausta:

Heuristinen arvio tarkoittaa yleensä asiantuntija-arviota, jossa sivuston toimintaa ja siihen mahdollisesti liittyviä ongelmia arvioidaan aikaisempien tutkimusten ja kokemusten perusteella laadittujen heurististen tarkistuslistojen avulla. Suositus on, että arvion tekisi useampi kuin yksi asiantuntija, sillä yksi arvioija harvoin löytää kaikkia sivuston ongelmia. Kun kaikki arvioijat ovat saaneet arvionsa valmiiksi, he vertailevat havaintojaan yhdessä ja laativat listan, jossa ongelmat luetaan ja niihin ehdotetaan ratkaisuja. Heuristisen arvion etuna on helppous ja nopeus. Haittapuolena on se, että arviot riippuvat siitä, kuinka hyvin arvioijat tuntevat käyttäjien tarpeet ja toiveet.

Käytettävyyttestaus voidaan suorittaa joko verkkosivujen kehittelyn aikana tai valmiille sivustolle. Testaajien valintaan annetaan ohjeeksi etsiä mahdollisimman heterogeeninen joukko testaajia. Suuren joukon testaamisen etuna on luonnollisesti se, että ongelma-kohtia löytyy useita, mutta vakavimmat ongelmat on todettu löydettävän jo kolmella käyttäjällä. Testattaville laaditaan testit tehtävät, joiden mukaan testi etenee. Testitilanne kestää pääasiassa noin tunnin, sillä sen verran testattava yleensä jaksaa keskittyä testiin. Testaus videoidaan ja ruudun tapahtumat ja testaajan toiminnot (esim. klikkaukset) nauhoitetaan teknisesti. Tärkeää on saada testaajan kommentit tallennettua.

Papunetin käytettävyyttestaus alkaa lyhyellä alkuhaastattelulla, jossa selvitetään testaajan taustoja ja ennakoasenteita sekä aikaisempi kokemus. Testattavalle selvitetään myös seuraavat asiat:

- Testissä testataan tuotetta eikä testaajan osaamista.
- Testin ohjaaja on puolueeton ja hänelle voi kommentoida verkkosivujen toimivuutta vapaasti.
- Testi on vapaaehtoinen ja testaaja voi keskeyttää sen halutessaan.
- Testi on luottamuksellinen, ja luottamuksellisuus on molemminpuolista.
- Kerrotaan testaajalle, miten testi tallennetaan ja ketkä sitä käyttävät sekä mihin tuloksia käytetään.
- Kerrotaan, että lopulliset verkkosivut voivat olla erilaiset kuin testattavat.

Testit tehtävät annetaan testaajalle sekä suullisesti että kirjallisesti. Ensimmäinen ja viimeinen tehtävä ovat helppoja, jotta testaaja saa onnistumisen kokemuksia. Testauksen lopuksi testaajalta vielä kysellään vapaamuotoisesti hänen tuntemuksiaan ja kokemuksiaan. Loppuhaastattelu voidaan tehdä myös ryhmässä tai kyselylomakkeella, mutta Kyyhkynen (2005:30) toteaa, että kyselylomakkeiden täyttäminen vaikuttaa vaikealta ainakin kehitysvammaisille testaajille.

Ryhmähaastattelussa esiintyvä paine yksimielisyyteen tai mielipidejohtajien myötäily voi tuottaa ongelmia. Siksi Papunetin käytettävyytutkimuksissa yleensä suositetaan kahdenkeskisen palautteen keräämistä. Toisaalta on myös havaittu, että kehitysvammaisista henkilöistä kahdenkeskinen tilanne voi tuntua liian vakavalta tai juhlalliselta, kun taas ryhmätilanne saattaa olla leikinomaisempi. Pahimmillaan testaajan varautuneisuus voi jopa estää testauksen.

Koska testattavat voivat olla taidoiltaan ja kognitiivisilta valmiuksiltaan hyvin erilaisia, testiohjaajan tulee valmistautua myös siihen, että hänen on helpotettava testitehtäviä. Tästä seuraa, että testauksen tulokset eivät välttämättä ole vertailukelpoisia keskenään, jolloin määrällinen arviointi voi olla hankalaa.

Papunetin käytettävyytutkimusten haastatteluissa noudatetaan seuraavia periaatteita:

- Haastattelut ovat mahdollisimman vapaita ja keskustelevia, jotta testaja ei kokisi, että häntä arvioidaan.
- Kysymykset on laadittu yhteistyössä eri alojen asiantuntijoiden kanssa; esimerkiksi kehitysvammaisten testajien kysymyksissä on konsultoitu kehitysvamma-alan asiantuntijoita, jotta kysymykset olisivat mahdollisimman vähän johdattelevia ja jotta niissä käytettäisiin testajan kieltä.
- Loppukyselyissä testajan ei tarvitse yleensä itse täyttää lomaketta, vaan voi vastata kysymyksiin vapaassa keskustelussa.

Papunetin käytettävyytutkimuksia on tehty useimmille selkokielen käyttäjäryhmille (mm. kielenoppijoille, kehitysvammaisille henkilöille, autismin kirjo henkilöille).

Lähteet:

Kyyhkyinen, K. 2005: Selkokielen verkkosivuston käytettävyys. Diplomityö. Teknillinen korkeakoulu.

Sähköpostiviestit Ohtonen, M. 23.2.2010 ja Älli, S. 25.2.2010

Heuristinen arvio tarkoittanee selkotekstien kohdalla sen tarkistamista, että teksti noudattaa selkokielen periaatteita. Selkologon edellytyksenä tulee olla, että tekstin lukee kirjoittajan lisäksi ainakin yksi, mielellään kaksi selkokielen asiantuntijaa. Yhteinen tekstin läpikäyminen ja arvioiden pohtiminen on erittäin hyödyllistä.

Käytettävyydestin mallia voidaan soveltaa selkotekstien testaukseen melko hyvin, joskaan tekstin testaamisessa ei tarvita teknisiä ruuduntallennusmenetelmiä. Testaustilanteen videoiminen tai audiotallennus on suositeltavaa, jotta testattavan kommentit ja hänen toimintansa tilanteessa (esim. hänen lukujärjestyksensä tai tietyn tiedon löytymisen vaivattomuus) saataisiin tallennettua. Testaustilanteen ohjeisiin on lisättävä varsinaiset kielenkäyttöön ja vuorovaikutukseen liittyvät ohjeet.

Haastattelutilanteessa vapaamuotoinen keskustelu lienee kyselylomaketta parempi vaihtoehto ainakin niiden selkokielen käyttäjien kohdalla, joilla on kognitiivisia tai peruslukutaitoon liittyviä vaikeuksia. Kyselylomaketta voidaan toki käyttää niin, että testiohjaaja täyttää lomaketta joko yhdessä testajan kanssa tai hänen puolestaan. Myös muut Papunetin käytettävyytutkimuksen haastattelutilanteeseen liittyvät ohjeet toimivat hyvin myös selkotekstien testaamisessa.

Kysymykset on syytä laatia kullekin kohderyhmälle sopiviksi, joten on suositeltavaa konsultoida niitä asiantuntijoita, joilla on tietoa ja kokemusta tietystä selkokielen kohderyhmästä. Testiohjaajan on hyvä varautua siihen, että testausta on helpotettava kesken testin.

Alku- ja loppuhaastattelut ovat tärkeitä monesta syystä: testaja saa tarvitsemansa perustiedon testauksen tarkoituksesta ja tavoitteista, hän motivoituu testaamiseen ja saa myös kokemuksen siitä, että hänen mielipiteensä ovat arvokkaita. Selkotekstin testaamisessa on ensiarvoisen tärkeää,

että tilanne on testaajalle positiivinen kokemus.

2.8. YLEn radion selkouutisten testaus

YLEn radion selkouutiset on toteuttanut useita uutistekstien kuuntelutestauksia, joissa tavoitteena oli selvittää, soveltuvatko radion selkouutiset myös muille selkokielen kohderyhmille kuin suomen kielen oppijoille, joille uutiset ensisijaisesti on suunniteltu. Uusin kohderyhmä oli kehitysvammaiset aikuiset kuuntelijat. Testaajat olivat kehitysvammaisia tuetun työn tekijöitä. Testiohjaajia oli kolme, joista kaksi selkokielen asiantuntijaa ja yksi tuetun työn asiantuntija. Haastattelut toteuttanut testiohjaaja oli lisäksi perehtynyt selkokielen vuorovaikutuksen periaatteisiin.

Testauksen aluksi testiohjaajat esittelivät itsensä testaajille ja kertoivat testauksen tavoitteista. Tämän jälkeen kuunneltiin yhdessä radion selkouutisia ja keskusteltiin yleisesti uutisista ryhmässä. Seuraavaksi yksi testiohjaaja kuunteli yksittäin jokaisen testaajan kanssa uutisia ja selvitti keskustelun ja Talking Mats -menetelmän (ks. esim. Murphy & Cameron 2008) avulla, mitkä asiat ja mistä syistä olivat olleet vaikeita. Kuuntelun jälkeinen keskustelu eteni seuraavalla tavalla:

- Testiohjaaja pyysi testaajaa kertomaan omin sanoin, mitä uutisia muisti. Jos testaaja muisti jonkun uutisaiheen, testiohjaaja pyysi häntä kertomaan siitä jotain.
- Testiohjaaja mainitsi kaikkien uutisten aiheet ja antoi niitä kuvaavan, ennalta valitun kuvan testaajalle käteen. Hän pyysi testaajaa sijoittamaan kuvan pöydälle asetetulle keskustelumatalle, johon oli merkitty kolme osaa: helppo, vaikea ja jotain siltä väliltä. Testaaja sijoitti kuvan sille kohdalle mattoa, jonka katsoi vastaavan käsitystään kyseisen uutisen helppoudesta tai vaikeudesta.
- Kun kuvat oli sijoitettu keskustelumatalle, uutiset kuunneltiin uudestaan yksi kerrallaan. Testiohjaaja teki testaajalle sisällön ymmärtämistä mittaavia kysymyksiä. Hän muistutti testaajaa, että tämä voi muuttaa keskustelumatalle sijoitettujen kuvien paikkaa, jos haluaa.
- Lopuksi testaaja asetti vielä matolle kokonaiskäsityksensä YLEn selkouutisista. Tässä yhteydessä käytiin vielä loppukeskustelu, jossa pohdittiin selkouutisten ja tavallisten uutisten eroja.
- Testiohjaaja kirjasi yksilöllisen palautteen ylös. Testausta ei videoitu.

Radion selkouutisia testattiin myös kehitysvammaisten henkilöiden selkoryhmissä. Näissä testitilanne oli vapaamuotoisempi, sillä se oli sovitettu normaaliin selkoryhmätapaamiseen. Testaustilanteet videoitiin, ja ryhmänohjaajat toimittivat tilanteista tekemänsä päiväkirjat testiohjaajille.

Lähteet:

Sähköpostiviesti Kartio, J. 19.2.2009

Sähköpostiviesti Seppä, P. 10.2.2009

Ryhmäkeskustelun ja yksilöllisen haastattelun yhdistelmä tuottaa varmasti monipuolista tietoa selkotekstien vaikeudesta, sillä ryhmässä aihetta voidaan viritellä yhteisellä keskustelulla, mutta testaajien mielipiteet kysytään vasta yksilöhaastattelussa. Käytännössä tämän järjestäminen on helpointa, jos testiohjaajia on useampia, jolloin he voivat ryhmäkeskustelun jälkeen jakautua haastattelemaan testaajia. Haastattelijan perehtyminen selkokielen vuorovaikutuksen ohjeisiin on

suositeltavaa.

Selkoryhmissä voidaan toteuttaa testauksia, joskin sillä varauksella, että kaikkien osallistujien mielipiteitä ei välttämättä saada yhtä varmasti esille kuin yksilöhaastatteluissa.

Selkoryhmän tavoitteena on rohkaista omien mielipiteiden ilmaisuun, joten vakiintuneessa selkoryhmässä myöntövyys ei välttämättä ole yhtä suuri ongelma kuin ryhmässä, jossa osallistujat eivät tunne toisiaan. Lisäksi selkoryhmänohjaajat ovat saaneet koulutusta ryhmäilmiöiden ja myöntövyiden havaitsemiseen.

Talking Mats -menetelmän sisällyttäminen selkotekstien testaukseen on suositeltavaa silloin, kun testattavilla voidaan olettaa taipumusta myöntövyteen. Menetelmään perehtyminen ja sen hallitseminen vaatii kuitenkin koulutuksen, joten sitä ei voitane edellyttää selkotekstien testauksessa.

3. Ehdotus selkotekstien testausmenetelmäksi

Koska testattavat tekstit ovat hyvin erilaisia sekä laajuudeltaan että tavoitteiltaan, ehdotan seuraavassa sekä laajaa että suppeaa testausmenetelmää. Lisäksi lopuksi esitän ehdotuksen selkokielen kaunokirjallisuuden testaamisesta. Laaja testaus koskee suuria, esimerkiksi eri viranomaisten toteuttamia selkohankkeita, joissa tavoitellaan laajoja lukijaryhmiä ja joissa tuotetun tekstin merkitystä selkokielen kohderyhmille voi luonnehtia erityisen merkittäväksi. Tällaisia ovat esimerkiksi yleiset valtakunnalliset tiedotuskampanjat, uudet, laajat verkkopalvelut tai juuri selkokielen kohderyhmille erityisen tärkeää tietoa sisältävät hankkeet. Suppea koskee pienempiä, yksittäisten kirjoittajien tuottamia tekstejä, joiden levitys ei ole kovin laaja.

3.1. Laaja testaus

Laajoissa hankkeissa testaaminen on selkologon saamisen edellytys. Ajatuksena on, että laaja testaus on vaativin. Siihen kuuluvat kaikki testauskohdat: alkusuunnittelupalaveri kohderyhmien kanssa, asiantuntija-arvio tekstistä sekä varsinainen testaus, jossa on sekä ryhmäorientointi että yksilöhaastattelu.

Alkusuunnittelu

Tekstin kirjoittaja ja tekstin tilannut taho suunnittelevat yhdessä tekstin pääsisällöt. Kun suuntaviivat ovat valmiina, he ottavat yhteyttä ainakin yhteen, mielellään useampaan selkokielen kohderyhmään, jonka edustajia kutsutaan alkusuunnittelupalaveriin. Palaverissa

- tutustutaan kohderyhmän toiveisiin ja tarpeisiin tekstin suhteen
- keskustellaan tekstin sisällöistä
- selvitetään, mitkä sisältöihin liittyvät asiat ovat kohderyhmälle vaikeita.

Asiasisältöjä käsitellään palaverissa vapaassa keskustelussa. Kohderyhmien edustajia rohkaistaan omien mielipiteiden ja ideoiden esittämiseen. Palaverin jälkeen tekstin kirjoittaja tarkentaa tekstin pääsisällöt alkusuunnitelmaan, jonka pohjalta selkoteksti kirjoitetaan. Palaveriin osallistuvat on hyvä ottaa mukaan myös tekstin testaamiseen.

Testattavien löytämisen helpottamiseksi Selkokeskukseen perustetaan testaajarekisteri, jossa voi olla yksittäisiä henkilöitä tai oppilaitosten, yksiköiden, selkoryhmien, järjestöjen ym. yhteyshenkilöitä, joiden kanssa on sovittu testaamismahdollisuudesta. Selkokeskus auttaa testattavien löytämisessä, mutta vastuu testaamisesta on testin tekijällä ja tilaajalla.

Tekstin testaus

Asiantuntija-arvio

Kun teksti on valmis, toinen ja mahdollisesti myös kolmas selkokielen asiantuntija käy sen läpi kommentoiden. Kommenttikierroksilla esille tulleiden ongelmien korjaamisen jälkeen teksti testataan selkokielen kohderyhmillä.

Testattavan aineiston valinta

Jos tekstiä on hyvin runsaasti, on testiohjaajien valittava, minkä osan he valitsevat testattavaksi. Jos testaajia on paljon, heitä voidaan pyytää lukemaan eri kohtia tekstistä, mutta tällöin testaajat eivät saa kokonaiskuvausta tekstistä, mikä voi vaikuttaa lopputulokseen. Yksi mahdollisuus on pyytää testaajia tutustumaan tekstiin yleisesti esimerkiksi sisällysluettelon tai muun sisältöihin perehdyttävän tekstin avulla ja lisäksi yhteen osaan siitä tarkemmin. Tällöin testauksessa saadaan tietoa sekä siitä, miten tekstin rakenne palvelee lukijaa, että tarkemmin tekstin ymmärrettävyydestä tietyssä tekstikohdassa. Jos koko teksti halutaan testata, on testaukseen varattava useampia testauskertoja.

Testaajat

Testaukseen on yritettävä löytää testaajia ainakin kahdesta, mielellään useammasta selkokielen kohderyhmästä. Eri ryhmien testaus on yleensä hyvä tehdä eri kerroilla. Joukon suuruus valitaan testattavan materiaalin laajuuden ja resurssien mukaan. **Testattavien vähimmäismäärä on viisi henkilöä.** Jos testattavia on hyvin paljon, testauksia on tehtävä useana eri kertana.

Testaajien valinnassa on otettava huomioon, keille teksti on tarkoitettu ja keitä se kiinnostaa.

Testaajat voivat olla esimerkiksi samasta yksiköstä, oppilaitoksesta, työpaikasta, toimintakeskuksesta tai selkoryhmästä. Testaajien valinnassa on hyvä konsultoida kyseisen tahon ammattilaisia, jotka tuntevat testaajat.

Testauksen tulosten tarkastelussa on otettava testaajaryhmän koostumus ja rutinoituminen huomioon. Jos esimerkiksi sama ryhmä toimii usein selkotekstin testaajana, se voi vaikuttaa testitulokseen kahtalaisesti: Testaamiskokemuksen myötä testitilanteen pelko ja myöntövyvyys ehkä vähenevät, mutta toisaalta testaajan vähittäinen rutinoituminen lukijana voi myös vähentää testaamisen luotettavuutta, sillä hän ei ehkä enää edustakaan niin hyvin tyypillistä selkolukijaa.

Tästä huolimatta myös vakiintunut selkoryhmä voi toimia testaajana, sillä selkoryhmät mielipiteiden ilmaisua tukevana toimintaympäristönä sekä ryhmänohjaajien koulutus lisäävät testaamisen luotettavuutta. Tulosten tarkastelussa on tällöin otettava huomioon, että selkoryhmien jäsenet voivat olla rutinoituneita lukijoita ja että testaaminen tapahtuu ryhmätilanteessa. Tekstin kirjoittajan tai kirjoittajien on syytä selvittää selkoryhmävetäjille testin tarkoitus.

Testiohjaajat

Selkokeskuksen testaajarekisteriin kerätään tietoa myös yhteistyötahoista, joiden kanssa sovitaan testaamismahdollisuudesta. Tällaisia tahoja voivat olla esimerkiksi oppilaitokset, toimintayksiköt sekä järjestöt. Näissä tahoissa toimii kohderyhmiin perehtyneitä henkilöitä (esim. opettajia ja ohjaajia), jotka voivat toimia testauksessa testiohjaajina.

Testiohjaajia on oltava vähintään kaksi. Tekstin kirjoittaja ei voi olla testiohjaaja. Jos tekstin tilaaja toivoo, toinen ohjaaja voi olla tilaajan edustaja. Ainakin toisen testiohjaajan on syytä olla kohderyhmän asiantuntija, joka mielellään on myös perehtynyt selkokielen periaatteisiin. Testiohjaajat saavat Selkokeskuksesta kirjalliset testausohjeet.

Kutsu testaukseen

Kutsu, tekstit ja mahdolliset tallentamis- ja tutkimusluvut lähetetään riittävän ajoissa joko testaajille kotiin tai yhteistyötahon testiohjaajalle riittävän ajoissa. Kutsussa kerrotaan käytännön aika- ja paikkatietojen lisäksi testauksen tavoitteet, käytännön toteutus sekä testaustulosten käyttö. Kutsun välittämiseen tarvitaan silti yleensä myös testaajan tunteva ihminen, yleensä testauksen järjestävän tahon testiohjaaja, joka selittää asian myös suullisesti kutsun välittämisen yhteydessä. Testaukseen osallistuva saa näin kaikki testaukseen liittyvät tiedot sekä kirjallisesti että suullisesti.

Tekstin testaukseen kuuluu kaksi vaihetta: ryhmässä tapahtuva orientointi, jossa testaustilanne esitellään testaajille, sekä kahdenkeskinen haastattelukeskustelu.

Ryhmäorientointi (n. 15 minuuttia)

1. Testaus on järjestettävä paikassa, jonne testaajat helposti löytävät. Tarvittaessa heidät kuljetetaan testauspaikalle ja pois sieltä.
2. Ryhmän orientointikeskustelua ei tallenneta, mutta toinen testiohjaaja voi tehdä tilanteesta muistiinpanoja. Keskustelussa kerrotaan yleisesti, mistä testissä on kysymys, kuinka kauan se kestää ja mitä tuloksilla tehdään:
 - Testissä testataan tekstin ymmärrettävyyttä, ei testaajan osaamista.
 - Testissä kaikki mielipiteet ja ajatukset ovat oikeita ja toivottavia.
 - Testiohjaaja on puolueeton, ja hänelle voi kommentoida tekstin hyviä ja huonoja puolia vapaasti.
 - Testi on vapaaehtoinen, ja testaaja voi keskeyttää sen halutessaan.
 - Testi on luottamuksellinen, ja luottamuksellisuus on molempinpuolista.Testiohjaajat kertovat myös, jos testaustilanne videoidaan tai audiotallennetaan, ketkä sitä käyttävät sekä mihin tuloksia käytetään. Tässä yhteydessä testaajia pyydetään myös allekirjoittamaan lupa videointiin/tallentamiseen, jos he eivät ole sitä jo allekirjoittaneet.
3. Tilanteessa voidaan myös lukea lyhyt pätkä testattavaa tekstiä, muistuttaa testaajia tekstin aiheesta ja sisällöistä tms., mikä orientoi osallistujia testaamiseen.

Tärkeää on luoda vapautunut ja hyväksyvä ilmapiiri, kannustaa osallistujia sekä osoittaa arvostusta heidän apuaan kohtaan.

Haastattelu (korkeintaan tunti)

1. Yksilöhaastattelussa testiohjaaja on kahden testaajan kanssa.
2. Testiohjaaja varmistaa, että testaaja on ymmärtänyt, mistä testaamisessa on kysymys.
3. Testiohjaaja tekee alkuhaastattelun, jossa kysytään perustietoja testaajasta (ikä, mahdoll. taustatekijöitä kuten ammatti, koulutus tai harrastukset, kiinnostus tekstin asiasisältöihin, miten paljon on ennen ollut tämän asian kanssa tekemisissä, mahdollisesti voidaan kysyä myös kielellisistä vaikeuksista jne.). Vastaukset kirjoitetaan lomakkeelle. Vaikka testaamisen tavoitteena ei olisi tutkimustiedon kerääminen, alkuhaastattelu kannattaa tehdä, sillä harrastuksista ja kiinnostuksen aiheista kyselemällä testiohjaaja voi osoittaa olevansa kiinnostunut testaajasta.
4. Ensin testattavaa materiaalia käydään läpi yleisesti selailen ja vapaasti keskustellen. Testiohjaaja selvittää keskustelemalla, mitä yleisiä ajatuksia materiaali herätti testaajassa (oliko se kiinnostava, tylsä, helppo, vaikea, millainen se oli ulkoasultaan jne.). Kysymykset

on mietitty etukäteen, mutta niissä voidaan edetä monella tavalla, myös asiasta poiketen. On tärkeää, että ensimmäiset kysymykset ovat sellaisia, joihin testaaja pystyy hyvin vastaamaan. Tärkeää on myös pyrkiä luomaan hyväksyvä, mielipiteitä rohkaiseva ja vapautunut ilmapiiri.

5. Yleisistä kysymyksistä siirrytään tarkempiin kysymyksiin. Testaajaa pyydetään esim. etsimään joku tietty tieto tekstistä tai häntä pyydetään kertomaan omin sanoin jostakin kokonaisuudesta. Testiohjaaja voi myös pyytää testaajaa valitsemaan joidenkin kohtien välillä, kumpi oli helpompi tai vaikeampi. Sen sijaan kysymyksiä "oliko tämä teksti sinusta helppo ymmärtää" ei kannata esittää. Kysymykset on mietittävä etukäteen niin, että ne ovat mahdollisimman konkreettisia ja lähellä testaajan arkea. Kuvitteellisten tilanteiden tai kehystarinoiden käyttöä testaustilanteessa ei suositella ainakaan niiden testaajien kohdalla, joilla on kognitiivisia vaikeuksia. Testiohjaajan on valmistauduttava ajoittain muistuttamaan, että testauksessa ei ole kyse testattavan osaamisesta, vaan siitä, miten ymmärrettävä teksti on.
6. Testitilanteen lopussa on hyvä kysellä myös siitä, miltä testaamistilanne tuntui. On tärkeää, että testaaja voi kokea onnistuneensa ja auttaneensa testauksessa.

Haastattelu on hyvä videoida/audiotallentaa, jos se on mahdollista ja testaajat antavat siihen luvan. Tallenteiden käsittelystä, säilyttämisestä ja hävittämisestä on sovittava sopimuksessa. Myös muunlainen vastausten kirjaaminen on mahdollista. Selkokeskuksessa laaditaan testitilanteeseen soveltuvat lomakkeet, joita testiohjaajat voivat halutessaan käyttää testaustilanteessa.

Haastattelun lopuksi testaajalle luovutetaan palkkio, jos sellaisesta on ennalta sovittu.

Testauksen jälkeen testiohjaaja laatii testauksesta raportin tallenteiden, testauksessa täytettyjen lomakkeiden ja omien muistiinpanojensa pohjalta. Raportti toimitetaan tilaajalle ja Selkokeskukseen logon anomisen yhteydessä.

3.2. Suppea testaus

Suppea testaus koskee pieniä tai pienillä resursseilla toteutettuja selkohankkeita, joissa laajan testausmallin toteuttaminen ei olisi mahdollista. Suppeammissa hankkeissa testaus ei ole selkologon saamisen edellytys, mutta sitä suositellaan.

Suppea tekstin testaus voidaan tehdä useammalla tavalla soveltaen edellä esiteltyä laajempaa mallia siinä määrin, kuin se on mahdollista. Testilukemisen alkusuunnittelu on suositeltavaa, mutta ei välttämätöntä. Testaustavan valinnassa on hyvä konsultoida eri kohderyhmien asiantuntijoita. **Testiohjaajana voi toimia myös tekstin kirjoittaja, jos muu ei ole mahdollista.** Tällöin on kuitenkin erityisesti korostettava, että myös negatiivinen palaute on arvokasta ja toivottavaa. Testaajia on oltava vähintään kolme.

Myös suppea testaus alkaa toisen selkokielen asiantuntijan kommenttikierroksella tekstistä. Tämän jälkeen seuraa testaus varsinaisilla kohderyhmillä.

1. Suppean testauksen voi toteuttaa esimerkiksi ottamalla yhteyttä selkoryhmien ohjaajiin (vrt. laajempi testaus) ja pyytämällä heitä testaamaan tekstiä selkoryhmätapaamisessa. Tämä on erityisen suotavaa silloin, kun testiohjaajaksi on vaikea löytää selkokielen asiantuntijaa.

2. Lyhyiden tekstien kohdalla suppean testauksen voi toteuttaa myös soveltamalla ns. Itävallan mallia: Testiohjaaja luetuttaa vähintään kolmella selkokielen kohderyhmään kuuluvalla tekstiään ja

pyytää heitä sen jälkeen omin sanoin kertomaan, mitä tekstissä kerrotaan. Itävallan mallista poiketen on suositeltavaa, mutta ei välttämätöntä, että testitilanne on kahdenkeskinen, jotta testaaja ei joudu tilanteeseen, jossa hän epäonnistuisi ryhmän edessä kertomaan omin sanoin lukemastaan. Tämän mallin soveltamisessa on riski, että testaaja alkaa kokea olevansa itse testattavana. Testiohjaajan on pyrittävä kaikin tavoin vähentämään tenttaavaa tai kuulustelevaa ilmapiiriä.

3. Suppean testauksen voi toteuttaa myös soveltamalla laajemman testauksen haastattelua. Tällöin testaajan orientointi on syytä sisällyttää alkuhaastatteluun. Videoinnin sijaan testiohjaaja voi kirjata vastaukset paperille.

4. Jotkut selkokielen kohderyhmät voivat vastata myös kyselylomakkeisiin, mutta yleisesti ottaen niitä ei suositella yksinomaisena keinona.

Myös suppeassa testauksessa testiohjaajan on huolehdittava siitä, että testaajat tietävät testauksen tavoitteet, tietojen käsittelytavan jne. Lisäksi testiohjaajan on huolehdittava tarvittavista sopimuksista, luvista ja palkkioista, myös silloin, jos testaaminen tapahtuu selkoryhmissä.

3.3 Kaunokirjallisuuden testaus

Kaunokirjallisuuden testaaminen ei ole selkologon saamisen edellytys.

Kaunokirjallisten tekstien testaaminen on erityisen haastavaa, sillä tekstiä on yleensä paljon. Runsaan tekstimäärän testaaminen on vaikeaa jo aivan käytännössä, sillä testitilanteessa testaaja ei pysty sitä lukemaan. Kuitenkaan yhden luvun tai katkelman lukeminen ei vielä anna paljontaan tietoa kirjasta kokonaisuutena.

Lisäksi kaunokirjallista tekstiä arvioidaan myös vahvemmin lukukokemuksen eikä vain ymmärrettävyyden kannalta. Lukukokemukseen vaikuttavat myös henkilökohtaiset mieltymykset ja kiinnostuksen kohteet. Siten yhden testaajan kokemus kirjasta voi olla aivan päinvastainen kuin toisen.

Koska selkokielen kaunokirjallisuus käy Suomessa yksityiskohtaisen asiantuntijatarkistuksen läpi, sen testaaminen kohderyhmillä on suositeltavaa, mutta ei välttämätöntä.

Kaunokirjallisuuden testaamisessa suositellaan seuraavaa:

1. Tekstin alkusuunnittelu eli kirjan idean testaaminen on tärkeää. Kirjaideasta kannattaa jo alkuvaiheessa olla yhteydessä Selkokeskukseen, sillä samantapainen hanke voi olla jo vireillä. Samalla kirjoittaja voi saada apua testaajien valitsemiseen ja testaustilanteen järjestämiseen.
2. Alkusuunnittelutapaamisessa kirjoittaja tapaa henkilökohtaisesti selkokielen kohderyhmiä ja selvittää kyselemällä ja keskustelemalla, mistä aiheista he ovat kiinnostuneita. Selkoryhmävierailut tai muut innovatiiviset menetelmät ovat erittäin suositeltavia.
3. Tekstin testaaminen kohderyhmillä voidaan toteuttaa suppean testauksen mukaisesti.
4. Kirjoittaja saa selkokirjatyöryhmältä muiden selkokielen asiantuntijoiden arvion tekstistään. Testaaminen voidaan myös mainita valtion selkokirjallisuuden apurahahakemuksessa.

3.4. Testausmallien koonti

Alla olevaan taulukkoon on hahmoteltu eri testausmallit.

Testaus	Asiantuntija-arvio	Testaajat	Testiohjaajat	Alkusuunnittelu	Orientoiminen	Haastattelu / ryhmäkeskustelu
Laaja (testausraportti logon edellytys)	1–2 selkokielien asiantuntijaa	väh. 5 henkilöä, ainakin 2 eri kohde-ryhmästä: koulut, yksiköt, selkoryhmät	väh. 2, joista toinen voi olla tilaajan edustaja, toinen selkokiel. asiantuntija (mutta ei tekstin kirjoittaja)	tilaaja & kirjoittaja yhdessä keskustelevat tekstin pääsisällöistä ainakin yhden kohderyhmän edustajien kanssa	ryhmäkeskustelu, max. 15 min. jossa testiohjaajat kertovat, mistä kyse ja virittelevät testaajien aikaisempia tietoja aiheesta	yksilöhaastattelu (1 haastateltava / 2 haastattelijaa)
Suppea (suositeltavaa, ei logon edellytys)	1–2 selkokielien asiantuntijaa	väh. 3 henkilöä: koulut, yksiköt, selkoryhmät	1–2 testiohjaajaa (myös kirjoittaja voi olla ohjaaja)	suositeltavaa, ei pakollista	orientoiminen sisältyy ryhmäkeskusteluun	yksilöhaastattelu, ryhmäkeskustelu
Kauno-kirjallisuus (suositeltavaa, ei logon edellytys)	selkokirjatyöryhmän tarkistus	(suppea testausmalli, jos halutaan)	(suppea testausmalli, jos halutaan)	kirjaidean testaus suositeltavaa, ei pakollista	(suppea testausmalli, jos halutaan)	(suppea testausmalli, jos halutaan)

Lähteet

- Ahvenainen, O & Holopainen E. 2005: Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita. Special Data Oy.
- Kyyhkynen, K. 2005: Selkokielen verkkosivuston käytettävyys. Diplomityö. Teknillinen korkeakoulu.
- Sanders, E. B-N. & Dandavate, U. 1999: Design for experiencing: New tools. Teoksessa Overbeeke, C. J. & Hekkert P. (toim.): Proceedings of the first international conference on design and emotion. TU Delft, The Netherlands, s. 87–92
- Greenbaum, T.L. 1993: The handbook for focus group research. Lexington books, Lexington.
- Hanington, B. M. 2003: Methods in the making: A Perspective on the State of Human Research in Design. Design Issues, Vol 19 no 4. MIT Press, Cambridge, MA, s. 9–18
- Kartio, J. 2009: Selkokieli ja vuorovaikutus. Opik, Helsinki.
- Matikka, L. & Vesala H. 1997: Acquiescence in Quality-of-Life interviews with adults who have mental retardation. Mental Retardation, 35: 75-82.
- Murphy, J. - Cameron, L. 2008: The effectiveness of Talking Mats with people with intellectual disability. British Journal of Learning Disability 36, 232 - 241.
- Mäntyranta, T. & Kaila, M. 2008: Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. Duodecim 124(13):1507-13
- Pietilä, J. 2002: *Mukava lukea, asioista saa selkoa*. Selkoutisten ja LL-Bladetin lukijatutkimus. Moniviestintä Oy / Focus Master Oy, Tampere.
- Virtanen, H. 2009: Selkokielen käsikirja. Opik, Helsinki.

Painamattomat lähteet:

- Sähköpostiviesti Löffler, D. 1.3.2009
- Sähköpostiviesti Älli, S. 25.2.2009
- Sähköpostiviesti Ohtonen, M. 23.2.2009
- Sähköpostiviesti Kartio, J. 19.2.2009
- Sähköpostiviesti Seppä, P. 10.2.2009
- Sähköpostiviesti Nakari, H. 15.1.2009